

Dalyan,

viatges

Les tombes rupestres de Dalyan.

L'últim paradís de la Mediterrània

Dolors Grau i Ferrando — Dalyan és un poble de 4.000 habitants, situat a la costa sud-oest de Turquia, que durant la primera meitat dels anys vuitanta va ser protagonista d'una campanya internacional contra la construcció d'un complex urbanístic que amenaçava de destruir un dels últims paratges de reproducció de la tortuga mediterrània. Gràcies a aquesta campanya, l'indret és avui una àrea protegida. És una petita vall al peu d'altres muntanyes, retallada pel canal de Calbis, que porta les aigües del llac de Köycegiz a través d'un delta ple de maresmes laberíntiques fins a la platja de les tortugues.

PER ACCEDIR-HI HEM DE FER UNA PRIMERA PARADA a Alemanya i enllaçar amb un xàter fins al sud de la península anatòlica, o bé aterrar a Istanbul i adquirir un bitllet cap a Dalaman o Antalya (hi ha força vols diaris). Dalaman és l'aeroport més proper i des d'allí un taxi ens portarà en mitja horeta fins al poble. Una vegada allí programarem la nostra estada aprofitant al màxim les excursions que ofereixen en barca i en bus i reservarem el lloguer de l'automòbil (caríssim: 90 euros diaris per un cotxe amb aire condicionat, que, per altra banda, esdevé un requisit imprescindible durant l'estiu) per als desplaçaments absolutament indispensables.

És un destí poc freqüent per als catalans i, a priori, complicat, atesa la dificultat idiomàtica. La llengua turca és de difícil comprensió pels qui parlem llengües romàniques, i a més l'alemany és la

Només aquestes barques poden navegar
per l'espai protegit de Dalyan.

FOTOS DE DOLORS GRAU I JOSEP M. ROMO

Diuen que els banys de fang són excel·lents per tal de mantenir la pell bella i sana.

Les gegantines tortugues *caretta* tenen en aquest espai un dels últims llocs de reproducció de la Mediterrània.

segona llengua dels centres turístics. Per tant, la fluïdesa en la comunicació verbal no és la principal característica d'aquest viatge, però l'afabilitat dels turcs compensa la barrera idiomàtica i la bona senyalització i bon estat de la xarxa principal de carreteres fan fàcils els desplaçaments. Per tant, amb una mica de paciència arribes fins a l'últim racó que t'hagis proposat. Un factor a tenir en compte: els números que observem sota els indicadors de les poblacions (allà on posa *nüfus*) quantifiquen els habitants de la població, ara bé, les dades corresponen a fa una vintena d'anys, el moment en què les varen posar.

Dalyan, situat a la riba del canal, és un dels pocs llocs habitats en aquest espai verge. Un poble que va ser fundat com a vila de pescadors en el segle XIX i que s'ha reconvergit en un petit centre d'estiueig interior que satisfà totes les necessitats del visitant. Està fet amb unes mesures justes; té de tot, però poc, i a més, compta amb un entorn abastable, agradable, tranquil i genuí. Et pots desplaçar a peu, des de les nombroses pensions i hotels fins al centre, situat al costat del port, on hi ha una mesquita, un parc infantil, dos o tres carrers on es pot comprar algun record, i un bon grapat de restaurants. Durant el dia, els carrers estan orfes a causa de la intensa calor, però durant la nit es transformen i s'omplen dels estiuejants que surten a passejar i a sopar a la terrassa dels restaurants, especialitzats, naturalment, en peix fresc. Tot i que el peix no és massa variat, la qualitat és de primera, i preparats senzillament a la planxa, acompanyats d'un bon vi turc, converteixen l'àpat en un plaer assequible per pràcticament totes les butxaques.

La platja de les tortugues

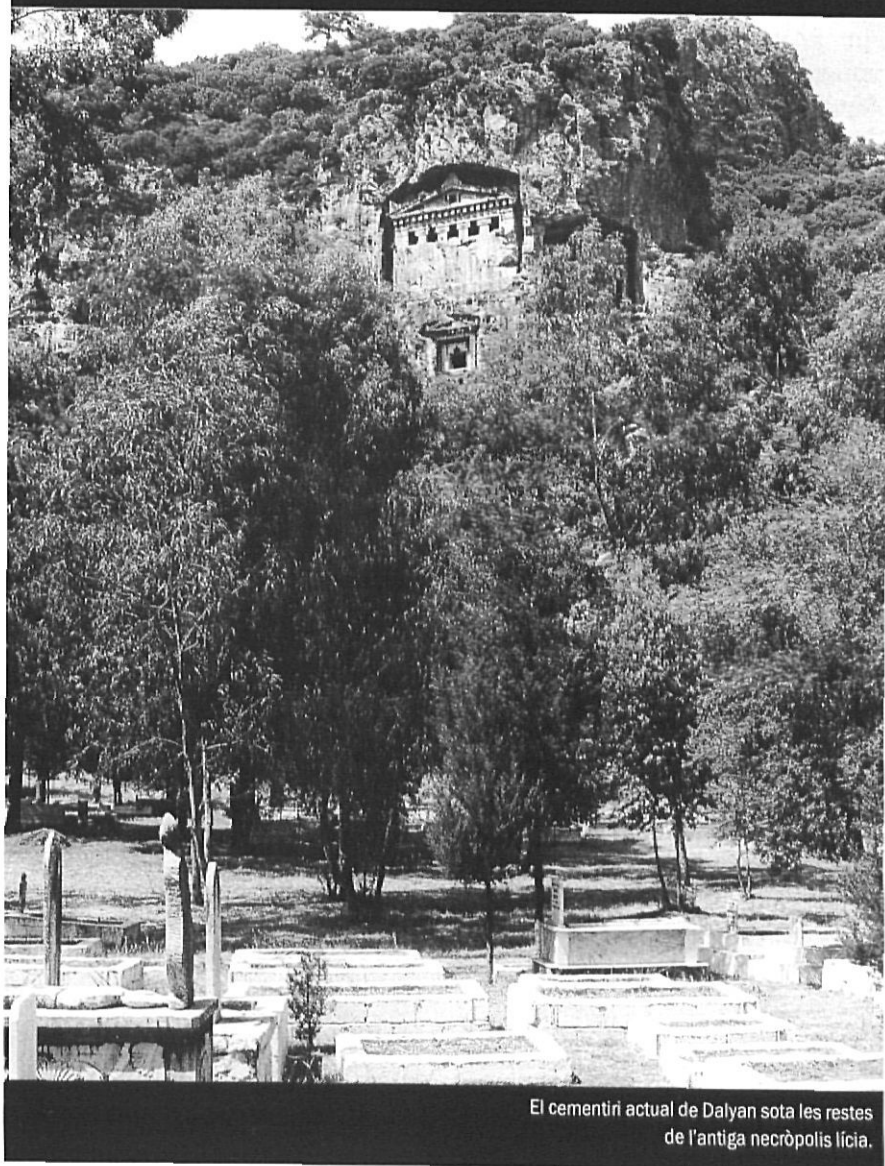
Els carrers de Dalyan estan flanquejats per construccions de planta baixa, o de planta pis, que segueixen els canons de l'arquitectura popular turca i que van a abocar a l'antic port fluvial de pesca. Aquest últim és un

espai agradable ple de barques que llisquen pausadament per les aigües del canal, entre el laberint de maresmes, i s'atreveixen a endinsar-se alguns quilòmetres mar enllà. Però el port no és només el punt de sortida cap a la platja de les tortugues, sinó també cap al llac de Köycegiz, i és el lloc des d'on els remers et porten a l'altre costat del riu, des d'on es pot visitar de prop les tombes hel·lèniques (la imatge promocional més característica de la població) que ornem els alts espadats en forma de temples.

El primer que vàrem fer va ser adquirir els tiquets per una excursió marítima que durava tota una jornada. Aquesta sortida, a més de mostrar-nos els elements turístics més rellevants, a un preu més que raonable, ens permetia situar el poble en el seu entorn més immediat i ens preparava per a properes sortides. Vàrem navegar pel llarg estuari passant pel mig dels canyissars, sota les altes muntanyes i enmig d'una vegetació i una fauna espectaculars, que ens van acompanyar fins a la platja de les tortugues; una platja d'aigües tan poc profundes que permeten el bany però no la natació. En aquest espai verge, conegut amb el nom de la costa d'Itzuzú, de cinc quilòmetres de sorra finíssima, les tortugues gegantines (si tenim sort en podem observar algun exemplar, nedant despreocupadament cap a la costa) tenen els seus espais reservats, on està restringida la presència de l'home per tal de preservar-ne el seu hàbitat. A l'home, en aquest tros de litoral sorrenc, només li han deixat construir una guingueta, on poder prendre alguna beguda i fer un mos, i un amarrador on s'aturen les barques per permetre als neòfits navegants refrescar-se (tot s'ha de dir, l'aigua és un pèl massa calenta pel nostre gust) fins a l'hora de dinar. L'àpat, frugal, consistia en espaguetis i un tall de pa que s'havien de consumir a l'interior de la barca amb el plat damunt dels genolls.

Pa sense llevat, cuit i farcit de formatge de cabra, julivert i ceba, només apte per a estómacs ben fressats.

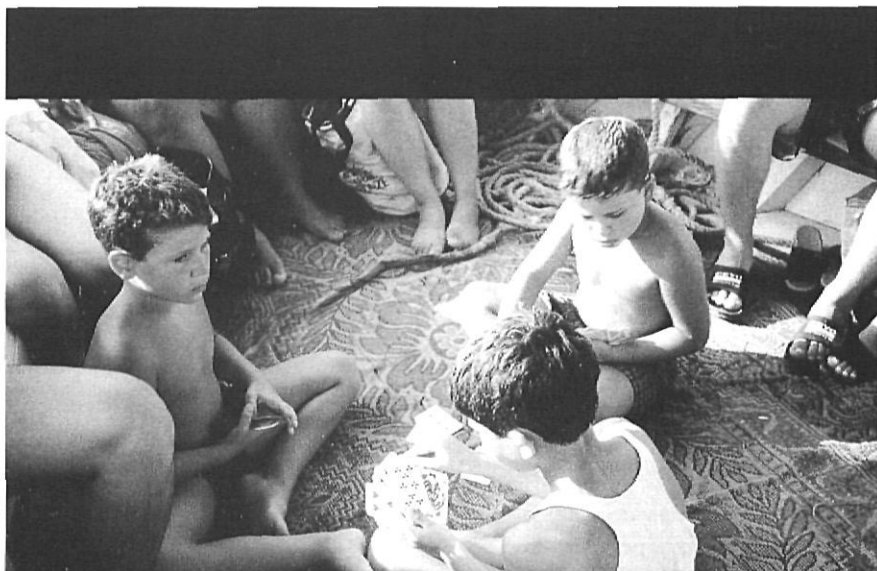

El cementiri actual de Dalyan sota les restes de l'antiga necròpolis lícia.

El poble dels homes verds

Amb l'estómac una mica enganyat vàrem remuntar el riu. No sabíem on anàvem i la nostra ignorància pel que fa a la llengua turca no ens facilitava gens les coses. Els nostres companys de viatge, però, s'esforçaven a fer-se entendre i anàvem sabent, poc o molt, el que havíem de fer i cap on ens dirigíem. La propera parada va ser l'antiga ciutat portuària de Caunos, una ciutat cària. Els caris varen ser els habitants autòctons de la zona oest de Turquia i la seva presència es remunta com a mínim a un parell de milers d'anys abans de Jesucrist. La cària va estar sotmesa per grecs, perses i romans, entre altres poderosos conqueridors, i va donar reis tan famosos com Mausolo (segle IV aC), que volia hel·lenitzar tota la cària. Aquest barrig barreig de cultures i de dominacions es comprova a Caunos, que està construït en un turó estratègicament situat i fortificat. Des de les muralles estant gaudim d'una vista privilegiada del canal de Calbis en el seu viatge cap a la mar, i les despulles de l'antiga ciutat: les muralles hel·lèniques i les muralles medievals, un *nimfeu* del segle I dC, un temple hel·lènic, el teatre grec, l'església, els banys romans, el port, etcètera. De totes maneres, Caunos va ser un important port —que comerciava sobretot amb sal i esclaus— però mai una gran ciutat, atès que les seves aigües, com en totes les zones de maresmes, es consideraven malsanes i, segons conta la tradició, fins i tot la pell dels seus habitants tenien un peculiar color verd que procedia de la indesitjable malària.

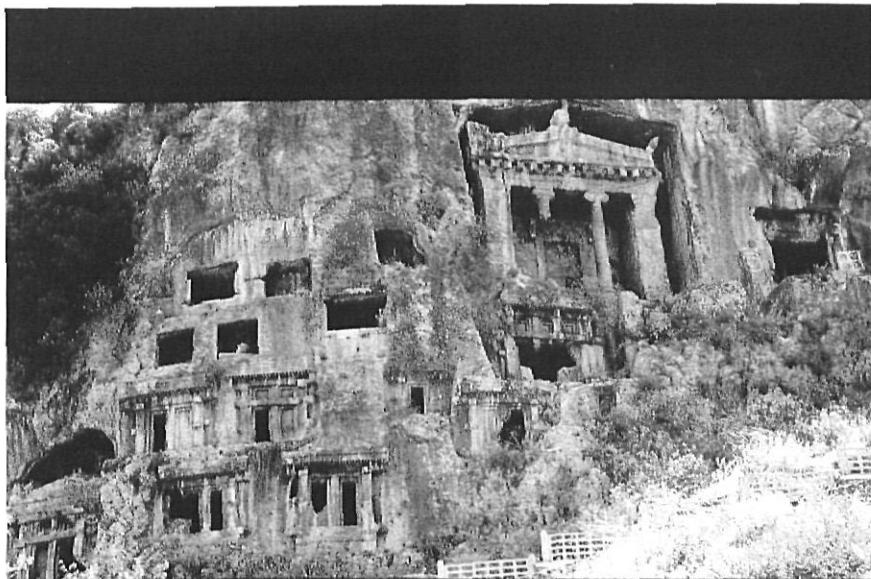
Després de la visita a Caunos vàrem passar davant l'espectacular necròpolis rupestre que hem esmentat anteriorment i que es troba just darrera del cementiri actual. A la part de baix només hi ha forats quadrats que corresponen a cambres sepulcral molt senzilles, mentre que a la part superior, tal-

Els jocs són els mateixos al llarg de la Mediterrània i és una bona manera per començar una relació.

Els sarcòfags llicis apareixen entre els carrers de la ciutat de Fethiye.

La tomba d'Amintas.

La costa sud-oest de Turquia és encara avui un espai verge, amb aigües d'un color blau intens i amb una gran quantitat d'illots que et fan perdre la noció del que és la terra ferma.

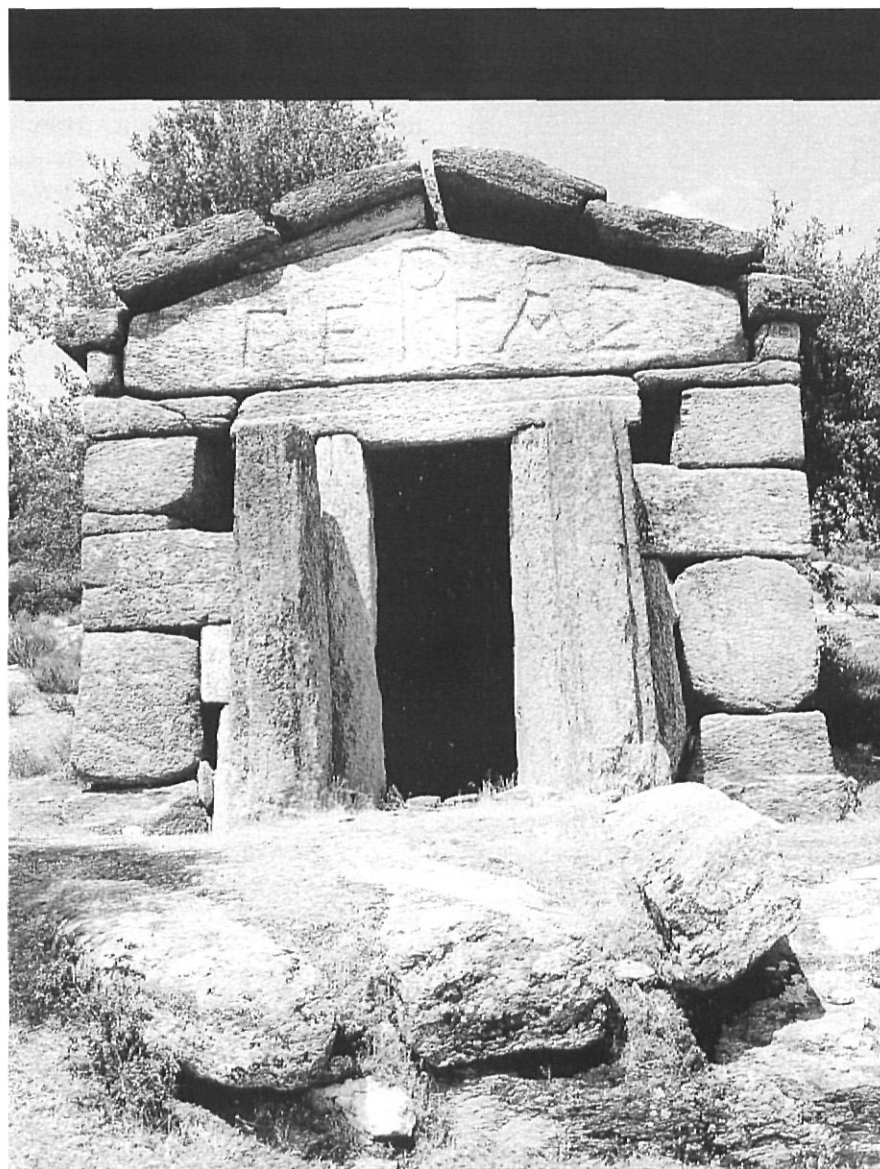

Dos dels sarcòfags de la capital lícia de Xantos.

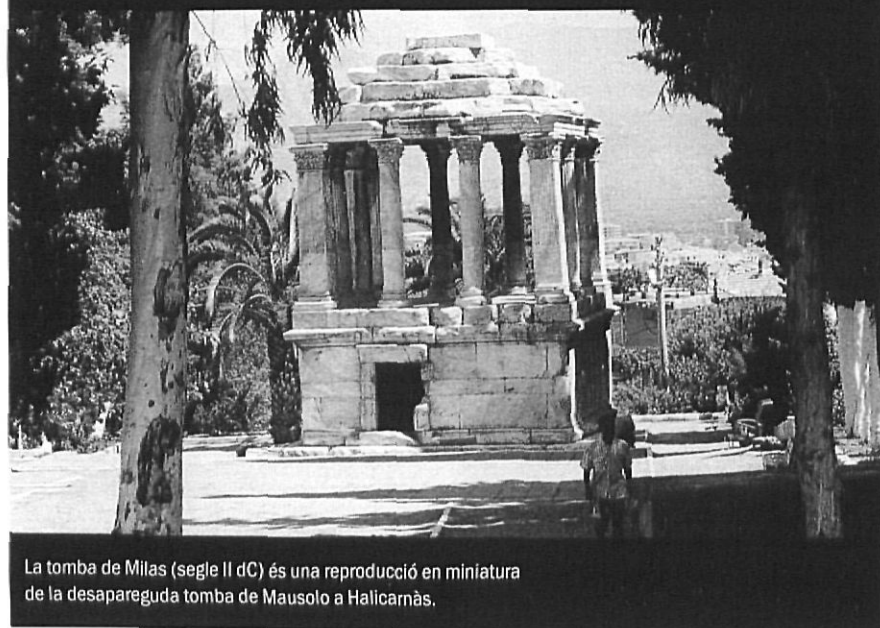
ment per ser admirades des de molt lluny, les entrades al recinte funerari es transformen en portes de temples amb frontons, frisos i columnes jòniques que donen pas a una habitació interior on generalment hi ha tres bancs on reposaven els cossos dels morts.

El fang miraculós

Vàrem deixar el poble entera i ens vàrem endinsar en el llac de Köyceğiz per fer una capbussada en les seves aigües profundes i obscures. El llac és tan immens, que quan ens vam situar al seu bell mig teníem la sensació de surar enmig de l'oceà, sensació que només es veïé truncada per les aigües calmes que ens envoltaven. De tornada, encara vàrem fer una última parada en un balneari d'aigües sulfuroses. Les més famoses són les de Sultaniye, que ja varen ser utilitzades durant l'època hel·lènica, tot i que nosaltres accedírem a unes instal·lacions molt més modestes, obertes no fa gaire anys al turisme. Els serveis més demandats d'aquestes últimes termes són els banys de fang, que, segons diuen, guareixen certes malalties de la pell i l'embelleixen. Fer un bany de fang, és a dir, empastifar-te de dalt a baix, vol el seu coratge. Però veient que tots ho feien, no ens va quedar cap més remei que imitar-los: primer vam entrar en un bassal d'aigua que ens arribava a mitja cama i vàrem anar recollint el fang de fons per enllustrar-nos el cos, després vàrem sortir i vàrem esperar que la pasta hagués format una crosta sobre la nostra pell, ens vàrem dutxar i, finalment, ens vam introduir en una piscina d'aigües calentes que desprenia un intens i desagradable olor d'ous podrits, però que diuen que són molt saludables precisament per la seva gran concentració de sofre. Acabada aquesta parada «relaxant» vàrem tornar al poble, després de pràcticament deu hores de viatge durant els quals ens vàrem deixar seduir pels encants d'aquest lloc.

És difícil arribar fins a Gerga, però si ens hi decidim veurem una cultura indígena que no va rebre influències ni dels grecs ni dels romans.

La tomba de Milas (segle II dC) és una reproducció en miniatura de la desapareguda tomba de Mausolo a Halicarnàs.

Però aquesta zona és tan sols un exemple de les notables i nombrosíssimes joies patrimonials i naturals de l'estat turc. Aquesta petita porció del sud-oest de la península d'Anatòlia és com la joia de la corona conservada a l'interior d'un estoig en forma d'una costa encara molt verge; a excepció dels grans centres turístics conquerits pels alemanys, com Antalya, Bodrum i Marmaris. Allí, entre paisatges fascinants, de verds que encatifen les muntanyes que cauen a plom al mar, de profunds engorjats que tallen les altes i poderoses muntanyes del Tauros, podem conèixer cultures desconegudes i desconcertants a la terra dels licis i els caris i observar restes submergides en l'aigua, enlairades en llocs inversemblants o que foreden les muntanyes rocalloses. Per tant, durant l'estada en aquesta costa podem escollir entre diferents opcions: navegar cap platges sorrenques, llarguíssimes i desertes; bussejar per aigües de blau intens a la recerca de ruïnes submergides; observar exemplars de tortugues mediterrànies; llogar un cotxe i fer quilòmetres cap a la costa i cap a l'interior per tal de descobrir cultures vertaderament insòlites com la de gerga o la dels licis. Per a la primera, segona i tercera opció només cal acostar-se altra vegada al port i repassar el calendari de sortides. L'oferta és temptadora, fins i tot observar les tortugues, tot i que no deixa de ser una curiositat, té el seu encant: a trenc d'alba, un barquer et porta a un indret molt concret del riu i des d'allí deixa sortir de la seva gola uns estranys sorolls que atrauen aquests animals marins, talment com si fossin de companyia. Les tortugues, immenses, de gairebé un metre de closca, s'acosten lentament fins a la riba, pràcticament t'arriben a tocar. A part d'aquesta visió, el canal del riu, a aquestes hores del matí, té uns altres colors... mostra unes altres imatges.

Per a la quarta opció, la de llogar el cotxe, podem formalitzar el contracte a Catalunya (ens estalviarà

temps) o a Dalyan mateix. Quan ja estem dins el vehicle no ens hem d'oblidar el plànol de carreteres actualitzat, una guia de la zona, una ampolla d'aigua —indispensable per visitar els jaciments— i monedes —per pagar tiquets, propines i comprar més aigua—. Conduir per les carreteres del sud-oest de Turquia és senzill. Fa més o menys una vintena d'anys que es va construir la carretera que voreja la costa i que enllaça totes les poblacions. Per tant, és una xarxa viària nova i ampla. Això sí, no hi ha cap marca de separació ni de carrils ni vorera d'emergència. Conclusió: no saps mai si vas per la carretera o no. De totes maneres, com que és tan ampla és difícil que pugui passar quelcom. Bé, el que sí que et pot passar és que et trobis amb un control de policia i t'hagis d'aturar. Si us passa això, sereu protagonistes d'una situació ben estrafolària. Us donarà la sensació que esteu fent cua a la caixa d'un supermercat. I és que la policia turca atura tots els vehicles, i sempre, sempre, troben algun motiu per multar el conductor, que paga religiosament *in situ*. De totes maneres, quan et toca, i veuen que ets turista, et deixen seguir el camí sense cap problema; suposo que per la dificultat en l'idioma i pel fet que difícilment un turista els satisfarà la multa exigida al moment.

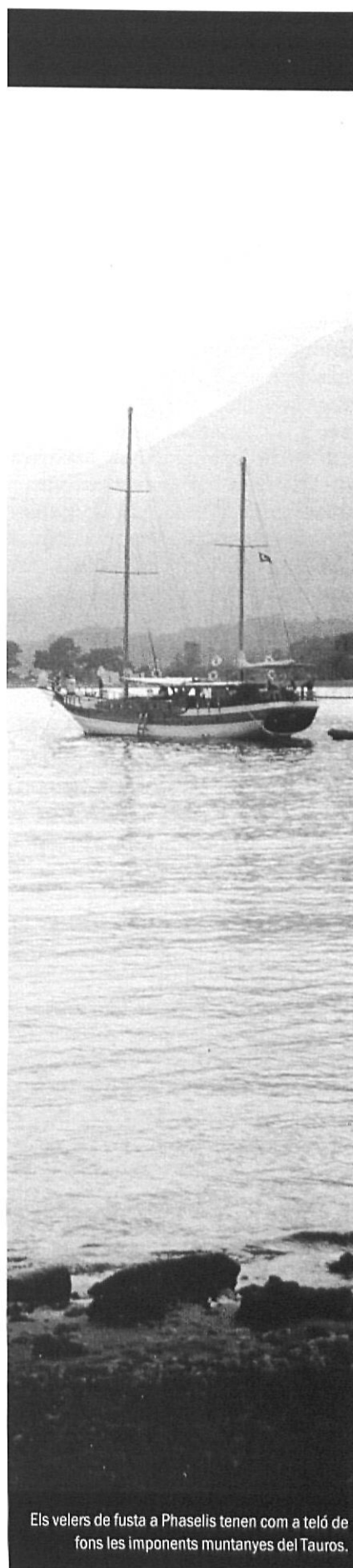
El paradís dels arqueòlegs

Localitzar els llocs d'interès no és gens difícil, amb un bon mapa s'arriba a per tot. A més, si us interessen les restes arqueològiques, esteu de sort: Turquia és el paradís dels amants de l'arqueologia. La majoria dels jaciments estan senyalitzats i si seguïu els senyals de color groc (n'hi ha arreu) arribareu fins a una infinitat de ciutats i indrets antics; excavats i no excavats; tancats o d'entrada lliure; restaurants o no; al bell mig dels carrers dels pobles, sobre la sorra de platges encara verges, sota les aigües del mar, damunt de

turons solitaris o en valls aïllades. És molt difícil fer una selecció dels millors indrets, tots tenen un encant i un interès diferent. Dalyan fa de partió entre la Cària i la Lícia: cap a l'est la Lícia, cap a l'oest la Cària. Si ens decidim per anar cap a l'est, doncs, entrarem a la terra dels lícis, els quals, igual que els caris, varen ser permeables a l'art i l'arquitectura de molts dels seus dominadors. L'element més característic d'aquest poble és l'art funeràri (datat entre els segles V i IV aC) que ha deixat unes mostres extraordinàries i insòlites, sota la forma de monumentals sarcòfags d'una construcció molt peculiar i notables conjunts de tombes rupestres excavats en alts espadats, similars als de Dalyan, i que prenen el seu màxim relleu a Myra (a 200 km del nostre punt de sortida).

El primer jaciment que podem visitar és Tlos; un dels últims que ha estat obert al turisme. Per arribar-hi ens hem d'endinsar una mica cap a l'interior, la qual cosa ens ofereix l'oportunitat de passar per petits pobles agrícoles, fins arribar dalt d'un turó que domina la vall del riu Xantos. Tlos és talment un castell, com un niu d'àguiles foradat, en aquest cas per nombroses tombes rupestres lícies, algunes d'elles amb representació d'escenes, com la de Pegasus. La mainada volta per dins el recinte confiant que es convertirà en el guia expert del visitant a canvi d'una propina, que pot ser un gelat o un refresc a la guingueta que regenta la família al peu del jaciment. L'exploració infantil com a mitjà fàcil i ràpid d'incrementar els ingressos és molt important en algunes zones turques, però no en aquesta, per una raó ben senzilla, perquè la costa sud-oest de Turquia s'ha incorporat fa relativament poc en els circuits turístics.

A prop de Tlos hi ha Fethiye, un altre dels possibles punts d'allotjament, que té una diversitat important d'elements interessants. Fethiye és una població portuària situada a l'extrem d'un golf farcit

Els velers de fusta a Phaselis tenen com a teló de fons les imponents muntanyes del Tauros.

d'illes per on podem navegar, visitar jaciments arqueològics i esglésies bizantines i nedar en unes aigües extraordinàriament blaves i calmes; també té tombes rupestres similars a les de Dalyan, la més important de les quals és la d'Amintas, i monumentals sarcòfags lícis al mig dels carrers. Prop de Fethiye hi ha una platja, Olüdeniz, que és com una llacuna de color blau turquesa en la qual està prohibit que hi fondegin vaixells; i una ciutat abandonada: Kayakoy. Kayakoy era una ciutat habitada per 3.500 grecs, amb dues esglésies i 10 petits monestirs, els habitants de la qual varen marxar, en virtut d'un acord d'intercanvi de població entre Grècia i Turquia, cap al seu país d'origen l'any 1923. En aquests gairebé vuitanta anys no hi ha viscut ningú més, és un poble ple de fantasmes on les cases es van enrunant inexorablement.

Ciutats colgades per les dunes i per les aigües del mar

Si continuem el nostre viatge cap a l'est podem aturar-nos a Xantos, la capital lícia, on dos monumentals sarcòfags enlairats damunt sengles pilars s'han convertit en el símbol i la imatge turística del lloc. Poc més lluny arribarem a Patara, una altra de les ciutats lícies més importants, que s'està desenterrant d'entre les dunes d'una platja llarguíssima i verge. És un lloc estrany, amb una amalgama d'ambients diferents, on comparteixen espai les turistes amb reduïts banyadors; les famílies tradicionals turques amb les dones d'edat avançada prenent banys de sol tapades de dalt a baix, les tortugues *caretta* i els camions que incessantment s'emporten la sorra que colga el jaciment.

I si la nostra estada a la costa turca s'allarga uns dies podem anar més cap a l'est i visitar altres perles de la costa turca. D'entre aquestes, les ruïnes de Myra o la ciutat submergida de Kekova brillen amb llum pròpia. Realment els jaciments

turcs són d'un altre món, i la densitat amb què n'hi ha i la varietat d'èpoques i cultures que tenen fan de Turquia un paradís per als amants de l'arqueologia i una sangonera per a l'Estat.

En canvi, si ens decidim a anar cap a l'altre costat, cap a l'oest, trobarem altres encants, sempre que intentem esquivar els grans centres turístics de Marmaris i Bodrum. Podrem veure les antigues cases otomanes de Mugla, una reproducció en miniatura del desaparegut mausoleu d'Halicarnàs (Bodrum) a Milas (del segle II dC). De totes maneres, un dels indrets més singulars és Gerga, on es troben les runes d'una antiga ciutat indígena que no ha rebut cap influència ni dels hel·lènics, ni dels romans. Per accedir-hi ens endinsem en la Turquia interior tot travessant uns paratges impressionants modelats per conglomerats rocosos que prenen la forma de gegantins gripaus grimpant per les muntanyes. Quan més a prop ens trobem del destí, més distants es troben els pobles entre ells, més petits i més rurals. L'últim lloc on podem avituallar-nos és Eskiçine. Des d'allí continuem per una pista sense asfaltar que després d'una hora i mitja ens porta fins a Albayr, un petit poble perdut al mig de la muntanya, format per un reduït grup de cases al voltant de la mesquita. El dia que nosaltres hi vàrem arribar eren pràcticament la una del migdia. Ens vàrem atansar a la mesquita de seguida, en van començar a sortir els homes (en el seu significat literal, atès que no hi havia cap dona) encuriosits davant la nostra inesperada arribada. Nosaltres només sabíem que volíem anar a Gerga (ells evidentment ho pronunciaven de manera diferent) i per mitjà de senyals i gesticulacions ens van fer saber que havíem d'anar-hi a peu tot travessant les muntanyes. Finalment, sense saber com, vàrem endevinar que un d'aquells homes estava disposat a portar-nos-hi. D'aquesta manera,

després d'una hora caminant per muntanyes resseques, només cobertes de matolls, i sota un sol abrasador vàrem arribar al cor de Gerga. L'excursió va valer la pena, estàvem davant d'una cultura que fins aquell moment ens era totalment desconeguda però que ha deixat una empremta material impressionant en forma de temples ciclops monumentals. Les parets dels temples són monolítiques, com els sostres, les bigues i les portes. Mai havíem vist una arquitectura similar. A part dels temples que queden dempeus, aquí i allà ens topem amb altres restes, com una figura colossal estesa a terra i elements sense identificar. De retorn cap al poble, la sensació d'aïllament era total. Abans d'acomiar-nos, el nostre guia improvisat ens va convidar a casa seva, ens va presentar la família, ens va oferir té i aigua fresca, i ens va obsequiar amb figues i raïms per tal que ens reconfortéssim durant el viatge de retorn. És veritat que prèviament l'havíem recompensat amb una bona propina per haver-nos acompanyat a Gerga, però això no desmereix l'hospitalitat i l'amabilitat que ens va mostrar i que realment caracteritza el poble turc; va ser un dels últims records que ens vàrem emportar del viatge i que ens van fer pensar en un nou retorn a aquest immens i sorprenent Estat. El túmul funerari de Nemrut Dagı, les ruïnes d'Hattusas, les de Yazilikaya, les de Boyazcoy, les d'Afrodísias, les d'Efès, les de Gordion, els boscos del Caucas, les neus perpètuas de l'Ararat, les aigües del llac Van, les formes capricioses de Capadòcia, les construccions en forma de termites d'Harran, els pobles nòmades de l'est de Turquia, els pobles de fang que semblen il·lustrar l'antic evangeli, els *caravenserais*, els palaus, les sínies d'Amasya, les esglésies armènies... i la sempre bella Constantinoble ens esperen.